

АСПЕКТИ НА МАРГИНАЛИЗАЦИЯТА НА РОМИТЕ В РУМЪНИЯ И БЪЛГАРИЯ¹

Соня Шулер

След рухването на ‘реалния социализъм’ държавите в преход от региона на Източна Европа са подложени на многообразни промени, които се простират от институционализиране на принципите на демокрацията и правовата държава до реструктуриране на икономиката и пазара, премахването на държавната отговорност за благоденствието на народа и възникването на социални противоречия от нов тип. След продължилия с десетилетия по времето на социализма натиск за социална хомогенизация се появяват нови възможности за разгръщане на колективни идентичности и за проява на латентни междуетнически напрежения.

На фона на социалноикономическите и политико-институционалните проблеми на много места се разгръщат процеси на напрежение предимно със социално съдържание, но на базата на етнически критерии. Процесите на приписване на вина и на криминализиране, прякото или непрякото отстраняване на по-слабите групи от достъп до наличните ресурси и възникването на редица незаконни случаи на забогатяване, са само някои от явленията, съпровождащи тези напрежения. Пробудените от смяната на системата очаквания, особено по отношение на повишаване на жизнения стандарт и на мирно и равноправно съвместно съществуване на различните етнически групи, се изпълняват и досега само отчасти.

Една от етническите групи, която се отличава от всички останали, са ромите, или наричаните още *цигани*, като последното название носи негативно значение². Етносът, обхванат от общото название ‘роми’, произлизащ от племе от северозападна Индия (според последните изследвания), проявява специфични езикови характеристики. То и в момента проявява самосъзнание и има стремеж да се самоотграничава от ‘другите’.

¹ Тематиката на тази статия е разработена по-подробно в следните монографии: Шулер, С. *Интеграция чрез демократизация? Положението на ромското малцинство в България след 1989 г.*, 2005; Шулер, С. *Етнически измерения на бедността. Ромите в постсоциалистическа Румъния*, 2007.

² За произхода на названията „роми” и „цигани” виж: Reemtsma, Katrin: *Sinti und Roma. Geschichte, Kultur, Gegenwart*. München, 1996, S.7-8, 18 и 69ff. Макар и в литературата да не съществува общоприето наименование за тази народностна група, от 1971 г. насам на международно равнище и най-вече от Европейската общност, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа и Световната банка започна да се налага наименованието „роми”. Поради отрицателните асоциации, свързани с наименованието „цигани”, авторът използва обобщаващото название „роми”. По време на проведените през периода 2001–2005 г. интервюта с роми от държавите в Югоизточна Европа болшинството от интервюираните независимо от образованието си отхвърлят наименованието „цигани” като обидящо и се самоидентифицират като „роми”.

Все пак тази група, която живее разпръснато в многобройни държави, чиято численост се оценява на над 8 милиона само в Европа, не се характеризира с достатъчно общи исторически, езикови, религиозни, териториални или каквито и да било други белези. Представителите ѝ нямат обща родина, нито приемано от всички тях самообозначение, още по-малко – външна референтна държава. Разнообразни вътрешни диференциации и многопластови, отчасти променящи се начини за идентификация характеризират това малцинство, разпръснато във вид на многобройни подгрупи из различни страни и региони. То няма обща вътрешна политическа и социална структура, а неговите членове не споделят единно групово етническо съзнание. Въпреки това както в собственото, така и в чуждото възприятие, те проявяват важни елементи на единна културна идентичност. Поради тяхната хетерогенност и разпръснатост няма точна информационна база данни във връзка с броя им и аспектите на начина им на живот, така че не може да има общовалидни и обосновани твърдения по въпроса. Но все пак може да се установи, че ромите във всички европейски страни в по-голямата си част притежават повече или по-малко силно изразено съзнание за това, че от обществена и икономическа гледна точка са маргинална група.

В южноевропейските държави ромите представляват значителни по големина етнически малцинства – като имаме предвид, че не можем да разполагаме с никакви точни данни за това каква част са те в момента от общото население³. В съответната специализирана литература съществува единомислие по въпроса, че в България, Румъния и бивша Югославия ромите съставляват най-голяма част от общото население⁴. Въз основа на научни изследвания, оценки и данни на държавни институции⁵ през последните години се смята, че в България живеят между 500 000 и 750 000 роми⁶. Численият брой на ромското население в Румъния се оценява от експерти на около 1,5 милиона⁷.

Особеностите на групата сочат, че промените, настъпили след рухването на социализма, са се отразили върху тяхната жизнена ситуация по един

³ Виж: United Nations Development Programme: The Roma in Central and Eastern Europe. Avoiding the Dependency Trap. A Regional Human Development Report.- Bratislava, 2002, p. 23. Трябва да се отбележи обаче, че не става ясно на базата на какви критерии са идентифицирани класифицираните като „роми” личности.

⁴ Мнозинството от заселилите се на европейския континент роми живеят в държавите на Средна и Източна Европа и в балканския регион. За проблематиката на установяване на броя на ромското население виж: United Nations Development Programme 2002, p. 23ff.

⁵ Виж: UNDP 2002, p. 25 и Druker, Jeremy: Present, but Unaccounted for. // Transitions, 4, 1997, № 4, p.23, както и: Barany, Zoltan: Die Waisenkinde der Transition. // Ost-West-Gegeninformationen, 1999, № 3, S. 4 и Mihok, Brigitte: Vergleichende Studie zur Situation der Minderheiten in Ungarn und Rumänien (1989–1996) unter besonderer Berücksichtigung der Roma. Frankfurt a.M., Berlin, Bern u.a., 1999, S.149.

⁶ За предполагаемия брой на ромското население в България виж: UNDP 2002, p.25. Също и: Marushiakova; Popov 1997, p. 43-44 und Tomova, Ilona: The Gypsies in the Transition Period. Sofia, 1995, p.13.

⁷ Виж: UNDP 2002, p.25.